

Wereda, Dorota

"Dworki i pałace polskiej szlachty w byłym województwie brzeskim. Przeszłość i terażniejszość", Siedlce 1997 : [recenzja]

Szkice Podlaskie 7, 277-278

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dworki i pałace polskiej szlachty w byłym województwie brzeskim. Przeszość i terażniejszość, Studenckie Koło Naukowe Historyków przy Instytucie Historii WSR-P w Siedlcach, Siedlce 1997, ss. 149.

Kresy - pojęcie historyczne i zarazem specyficzna zawartość kulturowa i emocjonalna. Nieodłącznym elementem kresowego krajobrazu były dwory szlacheckie, pełniące funkcje gniazda rodzinnego, ośrodka życia kulturalnego i politycznego. W XIX wieku dwory szlachty kresowej stanowiły ostoje patriotyzmu i kultury polskiej.

Nakładem Instytutu Historii Wyższej Szkoły Rolniczo-Pedagogicznej w Siedlcach ukazała się książka pod tytułem *Dwory i pałace polskiej szlachty w byłym województwie brzeskim. Przeszość i terażniejszość*. Praca ta jest efektem badań Studenckiego Koła Historyków przy Instytucie Historii WSRP, wzbogaconych o dokumentację z wypraw naukowych na Białoruś i Ukrainę w latach 1994-1996. Jak piszą sami autorzy, głównym motywem napisania tej pracy była chęć poznania ziemi poleskiej i jej mieszkańców oraz refleksja nad książką Romana Aftanazego pod tytułem *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*.¹ Rezultatem badań naukowych i dokumentacji fotograficznej jest opis 54 obiektów architektury dworów i pałaców znajdujących się w miejscowościach województwa brzeskiego w granicach przedrozbiorowych.

Opisy obiektów zostały uporządkowane w porządku alfabetycznym, według nazw miejscowości. Każda pozycja zawiera krótki rys historyczny miejsca, w którym znajduje się obiekt, opis dworku z końca XIX lub początku XX wieku oraz dokumentację stanu obecnego. Do każdego opisu dodano fotografie ilustrujące stan z czasów funkcjonowania i stan terażniejszy. Nierzadko są to już tylko pozostałości w postaci fragmentów zabudowań gospodarczych, parki i drzewa pozostałe z otoczenia rezydencji. Niemal przy każdym opisie znajduje się rzut topograficzny i opis trasy dojazdowej. Dodatkowo wiele istniejących budowli zostało zaopatrzonych w plany obiektów. Książka zawiera również szkice, mapę na której zaznaczono miejscowości, w których znajdują się opisywane obiekty oraz kilka fotografii nagrobków z otoczenia dworów.

Podstawą do opracowania stanowiły dwie książki: Romana Aftanazego, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej* i *Svod pamiatnikov istorii i kultury Bielorusсии*, pod redakcją Marceleva.² Autorzy zastrzegają się, że nie wykorzystali źródeł archiwalnych. Dodatkowo jako źródło historyczne uwzględnione zostały pamiętniki np. przy opisie dworu w Czer-

¹ R. Aftanazy, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. 2, *Województwo nowogródzkie i brzesko-litewskie*, Wrocław 1992.

² *Svod pamiatnikov istorii i kultury Bielorusсии*, pod redakcją Marceleva, Mińsk 1990.

nawczycach w XIX wieku *Podróże Historyczne* Juliana Ursyna Niemcewicza.³ Historię dworów po roku 1939 odtwarzano posługując się literaturą i relacjami mieszkańców miejscowości, w których znajdowały się. Są to ludzie, w życie których pałace i dworki szlacheckie lub ich ruiny wpisały się na trwałe. Byli świadkami czasów kiedy na tych dworach kwitło życie, a następnie świadkami, może nawet w niektórych przypadkach współuczestnikami, zniszczenia

Jeśli nie istnieją już materialne pozostałości dworu, autorzy próbują dotrzeć do tego co zostało w pamięci zbiorowej. W miejscowości Kożanogródek, wprawdzie nikt nie potrafił wskazać miejsca, na którym stał dwór, choć w świadomości mieszkańców funkcjonuje jako „*zamkowe miasto*”. Na przykładzie wypowiedzi mieszkanki miejscowości Ozjaty, która posługując się płynnym językiem polskim, udzieliła informacji że: *wszystkich państwa aresztowali i wywieźli na wschód* ukazują historię długiego trwania w pamięci i świadomości ludzi.

Relacje często nie odpowiadają historii przedstawionej w *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*. W miejscowości Bielin i istnieją różnice pomiędzy tezą Aftanazego, który podaje, że dwór istniał do roku 1925, a podaniami miejscowej ludności, która utrzymuje, że dwór istniał do roku 1940. Podobnie- jeśli wierzyć świadkom- dwór w Żabczycach istniał do 1958 roku, choć Aftanazy podaje, że nie ma żadnych informacji o jego dworze po 1928 roku.

Książka ta pokazuje miejsca, z którymi byli związani ludzie szczególnie zapisani w historii i kulturze polskiej: Wołczyn (miejsce, w którym urodził się król Stanisław Poniatowski), Hruszczowa (ostatnią właścicielką w latach 1864-1944 była Maria Rodziewiczówna), Skoki (rodzinna posiadłość Niemcewiczów). Szczytniki (majątek rodziny Poniatowskich) i wiele innych. Informacji, jakich dostarcza lektura tej pozycji nie zawiera żaden przewodnik. W Linowej, koło Pruzany, znajduje się prawdopodobnie jeden z niewielu, jeśli nie jedyny, na Białorusi dwór całkowicie zachowany i zamieszkały. W Lubieszowie, miejscowości znajdujących się w granicach współczesnej Ukrainy, istniał jedyny, niespotykany na Polesiu ogród włoski, po którym do dzisiaj pozostały ślady w postaci parku. W Zawiszczu na wyspie na jeziorze w latach 1944-47 istniało zgrupowanie polskich partyzantów. Informacja ta jest także postawieniem problemu badawczego.

Nie była to podróż pełna zrujnowanych rezydencji, ale wartościowa wyprawa dokumentująca życie kresowych dworów, zarówno w aspekcie kultury materialnej jak i duchowej. Dla opracowania wielu zagadnień być może była to ostatnia chwila. Zamieszczony w zakończeniu postulat dalszych badań jest warty realizacji.

Dorota Wereda

³ J. U. Niemcewicz, *Podróże historyczne*, Paryż 1858.